

**Bedömning av miljökonsekvenserna enligt 3 § i
SMB-lagen i inventering av ARKEOLOGISKA
OBJEKT AV RIKSINTRESSE VARK**

**Museovirasto
Museiverket**

Bedömning av miljökonsekvenserna enligt 3 § i SMB-lagen i inventering av ARKEOLOGISKA OBJEKT AV RIKSINTRESSE VARK

Författare: Teija Tiitinen & Teemu Mökkönen
Museiverket, Kulturmiljötjänster

Omslagsfoton:

Första raden: Kastelli Linnakangas (Vesa Laulumaa, AKDG6942:2, Arkeologiska bildsamlingarna, Museiverket); Ruotsinsalmen VARK-alue, på bilden objektet Patteri Katarina (Helena Ranta, AKDG6188:7, Arkeologiska bildsamlingarna, Museiverket).

Andra raden: Hauensuolen muinaisjännökset, på bilden objektet Hauensuoli (Gäddtarmen) (Kaisa Lehtonen, AKDG433:1, Arkeologiska bildsamlingarna, Museiverket); Tukikohta XXIX:3 (Pohjois-Leppävaara) (Eetu Sorvali, valokuvat 3338:12, KAMU Esbo stadsmuseum, CC BY-ND 4.0); Uittamonsalmi (Pekka Kivikäs, K2336/04169, Keski-Suomen museo, CC BY-ND 4.0).

Tredje raden: Ravattula Ristimäki (Teija Tiitinen, AKDG5981:2, Arkeologiska bildsamlingarna, Museiverket); Jierstirovan pyyntikuoppajärjestelmät, på bilden objektet Seitakivenmaa (Petri Halinen, AKDG6960:1, Arkeologiska bildsamlingarna, Museiverket).

Museovirasto
Museiverket

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Arkeologiskt kulturarv	1
1.2 Genomförandet av miljöbedömningen.....	2
2. VARK-inventering	2
2.1 Innehåll, mål och förhållande till andra planer	2
2.2 Grunderna för och genomförandet av inventeringen.....	4
2.3 Resultaten av inventeringen i korthet.....	5
3. Målen för konsekvensbedömningen och genomförande	6
3.1 Uppskattade miljökonsekvenser	6
3.2 Genomförandet av bedömningen	7
3.3 Osäkerhetsfaktorer i bedömningen av miljökonsekvenser	7
4. De viktigaste resultaten av konsekvensbedömningen	8
4.1 Sociala konsekvenser.....	8
4.2 Ekologiska konsekvenser	8
4.3 Konsekvenser för kulturmiljön och landskapen	10
4.4 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser för utnyttjandet av naturresurser	11
4.5 Internationella konsekvenser.....	12
4.6 Övriga konsekvenser	12
4.6.1 Inventeringens rättsverkningar	12
4.6.2 Konsekvenser för planläggningen	13
4.6.3 Inventeringens konsekvenser för annan markanvändning.....	15
5. Jämförelse av alternativen	16
6. Källor	18

Bilaga 1. Sammanfattning av konsekvensbedömningen av inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse

1. Inledning

Museiverket har genomfört en inventering av arkeologiska objekt av riksintresse (VARK) under åren 2018–2022. Syftet med inventeringen är att identifiera den kulturhistoriskt och forskningsmässigt betydande delen av det arkeologiska kulturarvet, som det är ändamålsenligt att bevara under alla förhållanden. Avsikten är att urvalet av objekt som fastställts vid inventeringen ska godkännas som en inventering enligt de riksomfattande målen för områdesanvändning och främja markanvändningsplaneringen på ett hållbart sätt med hänsyn till de värden som är förknippade med områdena.

I genomförandeplanen för kulturmiljöstrategin 2014–2020 sattes som mål upp att *"Det finns enhetlig och uppdaterad information om kulturmiljöer av riksintresse som omfattar kulturlandskapen, den byggda miljön och det arkeologiska kulturarvet."* I samma plan konstateras också att *"Från och med 2018 börjar Museiverket definiera arkeologiska kulturmiljöer av riksintresse."* Syftet med VARK-inventeringen är att förverkliga dessa mål.

I denna utredning bedöms miljökonsekvenserna av VARK-inventeringen. Bedömningen grundar sig på den allmänna utredningsskyldighet som nämns i lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program (200/2005, SMB-lagen). Enligt 3 § i SMB-lagen ska den myndighet som ansvarar för en plan eller ett program se till att miljökonsekvenserna av planen eller programmet utreds och bedöms i tillräcklig utsträckning under beredningen, om genomförandet av planen eller programmet kan ha betydande miljökonsekvenser.

När det gäller VARK-inventeringen har bedömningen genomförts enligt 3 § i SMB-lagen eftersom inventeringen och dess resultat inte har några självständiga rättsverkningar. Om en inventering godkännas som en inventering enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen, framgår konsekvenserna av den genom de riksomfattande målen för områdesanvändningen indirekt genom planläggningen och de tillståndsärenden som behandlas med stöd av lagen om fornminnen.

1.1 Arkeologiskt kulturarv

Det arkeologiska kulturarvet är Finlands äldsta kulturarv. De arkeologiska objekt som ingår i det är olika typer av lämningar av mänsklig verksamhet som omfattar en tidsperiod på cirka 11 000 år från den äldsta bosättningen efter istiden ända fram till objekt från början av 1900-talet.

De förhistoriska stadierna av bosättningen i vårt land kan endast undersökas genom arkeologiska objekt. Det finns mer skriftliga källor om bosättningen under historisk tid först från de senaste femhundra åren. De skriftliga källorna från medeltiden som kan dateras till början av den historiska tiden behandlar främst administrativa frågor, är fragmentariskt bevarade och omfattar i huvudsak endast en liten geografisk del av Finland. Arkeologiska objekt från historisk tid innehåller betydande oskriven information som inte är tillgänglig eller går att utforska på annat sätt än genom dessa objekt.

Benämningen arkeologiskt kulturarv omfattar både materiella och immateriella spår av mänsklig verksamhet i vår omgivning. Största delen av de arkeologiska objekten är fasta fornlämningar som är fredade genom lagen om fornminnen (295/1963) som utgörs av spår, avlagringar eller konstruktioner som skapats av forntida mänsklig verksamhet i landskapet eller jordmånen. Andra arkeologiska objekt som införts i fornlämningsregistret är i huvudsak *fyndplatser* för enskilda föremål, *eventuella fornlämningar* och *andra kulturarvsobjekt*¹. I fornlämningsregistret finns sammanlagt omkring 61 000 arkeologiska objekt, varav cirka 36 000 är fasta fornlämningar.

¹ Objekt som i fornlämningsregistret räknas som andra än fasta fornlämningar är *avlägsnad fast fornlämning (ej fredad)*, *naturformation* och *övrig lämning*.

Begrepp	Definition
fast fornlämning	spår, avlagringar eller konstruktioner som uppkommit i landskap, jordmån eller vatten genom forntida mänsklig verksamhet och som är fredade enligt lagen om fornminnen (295/1963).
fyndplats	fyndplatsen för ett föremål som inte har någon koppling eller vars koppling till fasta fornlämningar eller andra arkeologiska lämningar hittills inte har kunnat bevisas.
möjlig fornlämning	ett objekt vars uppgifter inte har granskats eller ett oklart objekt, till exempel objekt som anmälts av allmänheten och som en arkeolog ännu inte hunnit granska i terrängen
övrigt kulturarvsobjekt	i regel lämningar från 1800-talet och 1900-talets början och som det är motiverat att bevara på grund av deras betydelse och kulturarvs-värden

Även om arkeologiska objekt i allmänhet uttryckligen uppfattas som olika lämningar av den materiella kulturen, representerar en del av de fasta fornlämningarna ett immateriellt kulturarv. Sådana objekt är till exempel platser i naturen som är förknippade med föreställningar eller lokal berättar-tradition (berättelseplatser, offerplatser, sejtar).

Arkeologiska objekt är unika och sårbara. Ett objekt som en gång förstörts kan aldrig återställas. Ofta återställs synliga konstruktioner som undersökts genom utgrävningar som till exempel grav-rösen efter undersökningarna och då strävar man efter att återställa den arkeologiska konstruktion som i praktiken förstörts vid undersökningen till en status där dess anknytning till det omgivande landskapet kan sparas.

1.2 Genomförandet av miljöbedömningen

En bedömning av miljökonsekvenserna enligt SMB-lagen (lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program) förutser miljökonsekvenserna av VARK-inventeringen och för fram olika aspekter i anknytning till dem. Samtidigt ges information om genomförandet av inventeringen och den allmänna kunskapen om det arkeologiska kulturarvets karaktär och värden i anknytning till det utökas. De miljökonsekvenser som ska bedömas är de miljökonsekvenser som avses i 2 § i SMB-lagen bland annat för människor, organisationer och för ekonomin.

Vid planeringen av bedömningen av miljökonsekvenser hölls samråd med miljöministeriet, där projektet för VARK-inventeringen presenterades för ministeriets representanter och man gick även igenom de viktigaste delarna av miljöbedömningen jämte metoder för genomförande. Vid mötet konstaterades att det är möjligt att genomföra SMB-bedömningen i enlighet med 3 § i SMB-lagen.

Museiverket har ansvarat för bedömningen av miljökonsekvenser och arbetet har letts av en grupp där undervisnings- och kulturministeriet, miljöministeriet, Forststyrelsen, Kommunförbundet, museerna med regionalt ansvar och Arkeologiska sällskapet i Finland har varit företrädare.

2. VARK-inventering

2.1 Innehåll, mål och förhållande till andra planer

Med stöd av 1 § lagen om fornminnen (FML 295/1963) är fasta fornlämningar fredade direkt med stöd av lag. Vid sidan av FML är den viktigaste lagen som påverkar bevarandet av det arkeolo-

giska kulturarvet markanvändnings- och bygglagen (MBL 132/1999), som förutsätter att hänsyn tas till fornlämningarna och bevarandet av dem tryggas vid markanvändningsplaneringen.

Inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse grundar sig på de riksomfattande målen för områdesanvändningen (24 § i MBL), som är en del av ett system för planering av områdesanvändningen enligt markanvändnings- och bygglagen. Det primära syftet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen är att säkerställa att frågor av riksintresse beaktas i planläggning och i annan planering av markanvändningen. Syftet med VARK-inventeringen har varit att genomföra en riksomfattande inventering som kommer att presenteras som en myndighetsinventering som avses i de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Statsrådet beslutar om inventeringen ska godkännas som en inventering i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen.

Vid VARK-inventeringen har de arkeologiska objekten av intresse i Finland fastställts, med undantag för landskapet Åland där man följer självstyrelselagen för Åland (1144/1991) och landskapslagarna. Målet har varit att identifiera kulturhistoriskt och forskningsmässigt värdefulla arkeologiska objekt genom vilka utvecklingen för och särdragen hos olika områden i Finland kan identifieras. I enlighet med målen ger VARK-objekten både tidsmässigt, områdesmässigt och vad gäller fornlämningsen en så omfattande bild som möjligt av vårt lands arkeologiska kulturarv.

Vid bedömningen av objekten har man övervägt objektets arkeologiska eller kulturhistoriska betydelse, det vill säga hur väl varje objekt uttrycker företeelser, processer och händelser från sin egen tidsperiod. Vid bedömningen har hänsyn tagits till objektets bevarandegrad, forskningsmässiga värde och potential, hur allmän objekttypen är i området eller på riksnivå och objektets arkeologiska diversitet. Man har också fäst vikt vid objektets betydelse som en del av närmiljön och landskapet.

De arkeologiska objekt som fastställs vara av riksintresse är VARK-områden som består av enskilda eller flera arkeologiska objekt och som underlättar och påskyndar arbetet för de myndigheter som styr skyddet av fornlämningar. Syftet med dem är att styra markanvändningen så att de egenskaper och värden av riksintresse som anges i beskrivningen av VARK-områdena och de arkeologiska objekt som finns på dem kan tryggas och bevaras för kommande generationer. De arkeologiska objekten av riksintresse och de VARK-områden där dessa objekt finns ger förutsägbarhet vid markanvändningsplaneringen.

Det har redan tidigare genomförts likartade riksomfattande myndighetsinventeringar av byggda kulturmiljöer (RKY, år 2010) och av värdefulla landskapsområden (VAMA 2021). Inventeringarna ska beaktas och bevarandet av de värden som anges i dem ska främjas i landskapsplaneringen, kommunernas planläggning och de statliga myndigheternas verksamhet. De områden som anges i utredningarna ska visas i landskapsplanerna och behandlas som utgångspunkter för planeringen av områdesanvändningen.

VARK-inventeringen ersätter en utredning om de förhistoriska skyddsområdena som inrikesministeriet lät utföra 1983 (*Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet. Inrikesministeriet, planläggnings- och byggnadsavdelningen, meddelande 3/1983*).

VARK-inventeringen kompletterar andra riksomfattande inventeringar som hänför sig till kulturarvet genom att ta med ett perspektiv som omfattar nästan 11 000 år av Finlands historia. Arkeologiska objekt öppnar vyer över hur och varför det byggda kulturarvet och kulturlandskapen så småningom har uppkommit och utformats till sådana de nu är.

Utgångspunkten för och syftet med VARK-inventeringen är att producera en riksomfattande inventering i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Både i Finland och internationellt har en effektivisering av markanvändningen gjort det nödvändigt att fastställa viktiga de-

lar av det arkeologiska kulturarvet och särskilt sådana delar som är värda att bevara, och att trygga bevarandet dem ska var utgångspunkt för all markanvändningsplanering.

European Archaeological Council (EAC), det vill säga ett europeiskt råd för organisationer med ansvar för förvaltning av det arkeologiska kulturarvet, har som ett spetsprojekt gått in för att utarbeta anvisningar i anknytning till värdering av objekt. VARK-inventeringen ingår i projektet och erfarenheterna från det presenteras som en del av ett mer omfattande europeiskt värderingsarbete.

VAR-k-inventeringen stödjer också genomförandet av Europeiska konventionen om skydd för det arkeologiska kulturarvet (FördrS 26/1995). Enligt den förbinder sig avtalsparterna att samordna och kombinera de arkeologiska behoven och behoven inom markanvändningsplaneringen. Att identifiera VARK-områden ger förutsägbarhet och smidigare planering och genomförande av projekten.

2.2 Grunderna för och genomförandet av inventeringen

I enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändning har projektet kallats inventering, men till skillnad från normal arkeologisk inventering har uppletning av nya arkeologiska objekt i terrängen inte ingått i arbetet. I VARK-inventeringen har man gått igenom och värderat redan tidigare kända objekt. Som arbetsplattform har man använt det av Museiverket förvaltade riksomfattande fornminnesregistret, där man infört behövliga uppgifter specifika för objekten samt bedömningar av objektens betydelse jämte motiveringar.

Vid Museiverket svarade en för ändamålet tillsatt projektgrupp för genomförandet av inventeringskedet i samarbete med Museiverkets avdelning för Kulturmiljötjänster och de ansvariga arkeologerna för kulturmiljöuppgifter vid de regionala ansvarsmuséerna. Forststyrelsens arkeologer deltog i inventeringen i fråga om de objekt som finns på de områden som Forststyrelsen förvaltar.

Inventeringsarbetet och urvalsprocessen för objekten framskred enligt ansvarsmuseernas verksamhetsområden. Verksamhetsområdena motsvarar landskapen förutom i Nyland och Lappland där ansvaret är fördelat mellan flera ansvarsmuseer.

I början av projektet plockades ur fornminnesregistret ut ett basmaterial bestående av tidigare värderat material om objekten: objekt i fornlämningsregistrets fredningsklass 1 (användningen av fredningsklasser slopades 2014), objekten i publikationen *Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittäväät muinaisjäänökset* (Museiverket 2001), objekten i förteckningen över nationellt betydelsefull kulturegendom enligt den preliminära Haagkonventionen, Unescos världsarvsobjektobjekt och objekt som i landskapsplanerna angetts som värdefulla för landskapet.

Grund	Antalet objekt	Förklaring
Fredningsklass 1 i fornlämningsregistret	ca 3700	klassificeringen slopades 2014
Objekt i publikationen <i>Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittäväät muinaisjäänökset</i>	351	Museiverket 2001.
Objekt i förteckningen över nationellt betydelsefull kulturegendom enligt den preliminära Haagkonventionen	134	HAAG - 2013, beredningen av förteckningen pågår ännu
Unescos världsarvsobjekt	4	-
Objekt som är viktiga för landskapet och som antecknats i landskapsplanerna	ca 600	-

Många objekt finns med i flera basmaterial. Sammanlagt omfattade det utvalda basmaterialet för inventeringen 4 024 fasta fornlämningar. Det motsvarar 11 procent (n = 35 299, 24.1.2022) av alla

fasta fornlämningar i fornlämningsregistret. Utöver basmaterialet togs 13 procent (n=759) av de objekt som ingick i värderingsprocessen med i beredningsskedet på basis av diskussioner med sakkunniga och utnyttjat bakgrundsmaterial. I projektets värderingsprocess ingick i sin helhet 14 procent (n = 4 783) av alla registrerade fasta fornlämningar. I värderingsarbetet deltog arkeologer från över 50 olika organisationer.

2.3 Resultaten av inventeringen i korthet

Som ett resultat av inventering fastställdes 1 011 VARK-områden som omfattar totalt 1 392 VARK-objekt. Objekten härstammar från tiden för pionjärbosättning efter istiden (från 9000 till 8000 f.v.t.) fram till början av 1900-talet (e.v.t.). De arkeologiska objekten som är med är i huvudsak *fasta fornlämningar* som är fredade genom lagen om fornminnen (FML 295/1963). Utöver dem finns fyra *andra arkeologiska kulturavsobjekt* som på grund av sin ringa ålder inte är fredade genom FML.

De VARK-objekt som fastställts i inventeringen representerar 2,3 procent av alla arkeologiska objekt som förts in i fornlämningsregistret.

VARK-områden	1 011 st.
VARK-objekt	1392 st.
VARK-områdenas sammanlagda areal	8 214 ha
VARK-områdenas areal, genomsnitt	8,13 ha
VARK-områdenas areal, median	1,14 ha
VARK-områdenas areal, variationsintervall	0,002–2334 ha

Tabell. Grundläggande uppgifter om och nyckeltal för VARK-områdena.

De fastställda VARK-områdena motsvarar i huvudsak områdesavgränsningarna för de fasta fornlämningar som finns på dem. 24 VARK-områden på vilka det finns 24 arkeologiska objekt har angetts som mindre än området för den fasta fornlämning som är fredad enligt lagen om fornminnen. 29 VARK-områden på vilka det finns 132 objekt har angetts som större än området för de fasta fornlämningar som är fredade enligt lagen om fornminnen. I de senare VARK-områdena är det fråga om en helhet som består av flera angränsande VARK-objekt eller enskilda VARK-objekt, för vilka tryggheten av värdena för helheten eller det enskilda objektet kräver beaktande av den omedelbara omgivningen som är större än det arkeologiska objektets fornlämningsområde.

VARK-områden	antal	%	Arkeologiska objekt, antal
VARK-område enligt fornlämningsregistret	958	95 %	1236
<i>ett arkeologiskt objekt</i>	843	-	-
<i>flera arkeologiska objekt</i>	115	-	-
VARK-område som skiljer sig från fornlämningsregistret	53	5 %	156
<i>ett arkeologiskt objekt</i>	28	-	-
<i>flera arkeologiska objekt</i>	25	-	-
totalt	1011	100 %	1392

3. Målen för konsekvensbedömningen och genomförande

3.1 Uppskattade miljökonsekvenser

Syftet med miljökonsekvensbedömningen är att ta reda på om genomförandet av VARK-inventeringen har miljökonsekvenser och, om sådana identifieras, hur betydande dessa konsekvenser är. Utgångspunkten har varit en analys av hur den nuvarande situationen (alternativ 0) kommer att förändras när inventeringen genomförs (alternativ 1).

Totalt 1 392 arkeologiska objekt finns med på VARK-områdena. Av dessa är 1 388 fasta fornlämningar som avses i och är fredade enligt lagen om fornminnen. Dessa objekt har en stark rättslig ställning redan utan den särskilda ställning som de riksomfattande målen för områdesanvändningen medför. Utöver de objekt som är fredade enligt lagen om fornminnen ingår i objekten för VARK-inventeringen fyra andra arkeologiska kulturarvsobjekt som angetts vara av riksintresse och som på grund av sin ringa ålder inte är fredade enligt lagen om fornminnen. Två av dessa objekt är undervattensvrak, ett område med kolmilor och en helhet av stenkonstruktioner som utgörs av flera kreaturstängsel med anknytning till skogsbeta.

För en del av VARK-områdena har en områdesavgränsning bestämts som är större än det fornlämningsområde som är fredat genom lagen om fornminnen. Det finns sammanlagt 29 sådana VARK-områden och på dem finns 132 arkeologiska objekt. Gemensamt för dessa större områdesavgränsningar är i allmänhet flera angränsande arkeologiska objekt som hör till samma helhet och då är det av betydelse att det område som ligger mellan objektens fornlämningsområden bevaras intakt för att hela VARK-områdets värde ska bevaras. De fyra arkeologiska kulturarvsobjekt som beskrivs ovan och de 29 VARK-områden som är större än det område som är fredat enligt lagen om fornminnen kommer att ha nya begränsningar i anknytning till markanvändningen jämfört med den nuvarande situationen. De kan också få ekonomiska konsekvenser. Å andra sidan kan VARK-områdena samtidigt skapa nya möjligheter bland annat för rekreativ användning. Konsekvenserna är dock små på grund av att objekten är så små.

	VARK-områden, antal	Arkeologiska objekt, antal
VARK-område som har <u>mindre</u> områdesavgränsning än fornlämningsområdet	24	24
VARK-område som har <u>större</u> områdesavgränsning än fornlämningsområdet	29	132

SMB-lagens miljökonsekvensbegrepp är omfattande och vid sidan av det som traditionellt uppfattas som miljökonsekvenser omfattar det också konsekvenser i anknytning till många andra livsområden. Enligt lagen kan miljökonsekvenserna hänföra sig till hälsa, levnadsförhållanden och trivsel, befolkning och materiella tillgångar. Konsekvenserna kan vara direkta eller indirekta och kan samtidigt vara både positiva (fördelar) och negativa (olägenheter). Dessutom kan konsekvenserna vara eftersträfvade eller oönskade.

De direkta och indirekta konsekvenserna av inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse på miljön har bedömts i förhållande till:

1. Människors hälsa, levnadsförhållanden och trivsel
2. Marken, vattnet, luften, klimatet, växtligheten och organismer samt naturens mångfald
3. Samhällsstrukturen, den byggda miljön, landskapet, stadsbilden och kulturarvet
4. Utnyttjande av naturresurserna

Konsekvenser har dessutom bedömts på växelverkan mellan de nämnda faktorerna och på de så kallade kumulativa konsekvenserna som uppstår av kombinationer av dem (4 § 6 punkten i SMB-förordningen). Konsekvenserna har bedömts i förhållande till om inventeringen genomförs (alternativ 1) eller inte genomförs (alternativ 0).

3.2 Genomförandet av bedömningen

Bedömningen av miljökonsekvenserna grundar sig på en granskning av den befintliga situationen och en bedömning av hur beaktandet av VARK-områdena i fortsättningen kommer att påverka deras omgivning. Vid bedömningen av miljökonsekvenserna av VARK-inventeringen har man i stor utsträckning följt samma modell som användes vid VAMA 2021-inventeringen. Man kom fram till denna lösning för att de ska kunna jämföras sinsemellan. Konsekvensbedömningen sammanställdes våren 2022, men den har gjorts gradvis då man valt ut objekt under hela projektets gång och särskilt i det skede då placeringsomgivningen och planlägningsstatusen för objektet har granskats. Konsekvensbedömningen har genomförts av Museiverkets VARK-arbetsgrupp. SMB-rapporten kommer att kompletteras i slutet av projektet när samrådet har genomförts och dess eventuella konsekvenser för objekturvalet har realiserats.

Vid bedömningen av VARK-inventeringen har en kvalitativ bedömning av konsekvenserna gjorts. Resultaten av bedömningen har rapporterats i tabellform, de olika konsekvenserna är grupperade efter näringsgren. Konsekvensens riktning och omfattning beskrivs i tabellen genom bedömning på en femgradig nominalskala (++, +, 0, -, --) som kompletteras med en kort verbal beskrivning. Utöver dessa har en mera omfattande verbal beskrivning utarbetats enligt verksamhetsområde för de miljökonsekvenser som inventeringen bedöms ge upphov till. I bedömningen ges neutral 0 i en situation där inga förändringar förväntas i förhållande till den nuvarande situationen. Förändringar som bedömts vara negativa uttrycks med ett minustecken (-) och positiva förändringar med ett plustecken (+). Ett tecken uttrycker en mindre förändring och två tecken uttrycker en betydande förändring.

Det finns ett relativt stort antal delområden av miljön som ska bedömas och som underlag för bedömningen har man analyserat den omgivning där VARK-områdena är belägna per miljötyp. Som informationskällor för VARK-områdena har i regel använts det fornlämningsregister som Museiverket förvaltar och Museikartans kartmaterial (terrängkartor, flygbilder, höjdmodeller med terrängskuggning som bygger på laserskanning).

3.3 Osäkerhetsfaktorer i bedömningen av miljökonsekvenser

Det stora antalet VARK-områden, de små arealerna och objektens förekomst i olika miljöer utspridda runt om i Finland gör det svårt att göra en bedömning av enskilda objekt. I praktiken görs en miljökonsekvensbedömning på en allmän nivå.

De enskilda VARK-områdenas inverkan på den omgivande miljön är mycket liten. Dessutom är största delen av VARK-områdena (97,6 procent) redan skyddade enligt lagen om fornminnen och därför medför värderingen av ett arkeologiskt objekt som VARK-objekt i praktiken inte några nya miljökonsekvenser annat än i de fall där det för objektet eller objekten fastställda VARK-området är större än det område som är fredat enligt lagen om fornminnen.

Eftersom bedömningen av miljökonsekvenser har genomförts på en nominalskala är det inte möjligt att göra en numerisk bedömning av resultaten och bedömningen av konsekvenserna blir till en viss grad inexact. Enklarest har bedömningen varit vid en genomgång av VARK-områdenas konsekvenser jämfört med den befintliga situationen för de områden där VARK-området i sin helhet redan finns på ett område som är fredat genom lagen om fornminnen (97,1 procent av VARK-områdena, 90,5 procent av VARK-objekten). Fastställande av dessa som VARK-områden medför inga nya konsekvenser för platsen eftersom de redan är fredade enligt lagen om fornminnen och markanvändningen inom deras område redan är begränsad. Det finns inte heller några direkta och

omedelbara konsekvenser för den naturliga miljön, eftersom beaktandet av objektet vid VARK-inventeringen inte medför några förändringar i den. På lång sikt kan VARK-statusen också bidra till att bevara de naturvärden som eventuellt finns i området.

4. De viktigaste resultaten av konsekvensbedömningen

Jämfört med andra objekt för kulturmiljöinventeringar inom de riksomfattande målen för områdesanvändningen är VARK-områdena små och ligger med några få undantag i områden som redan skyddas genom lagen om fornminnen. Därför är de lokala objektspecifika konsekvenserna av projektet inte betydande och bedömningen av miljökonsekvenser har gjorts med avseende på projektets sammanlagda konsekvenser.

4.1 Sociala konsekvenser

De sociala konsekvenserna av VARK-inventeringen hänför sig i första hand till det mervärde som objekten av riksintresse tillför de områden där de finns. Intresset för dessa områden kommer sannolikt att öka och likaså uppskattningen av den egna miljön bland dem som bor där. Medvetenheten om områdets forntid ökar också människors engagemang för den egna miljön och en hållbar användning av den.

Kulturarvet anses allmänt främja människors välbefinnande och hälsa på ett övergripande sätt. Största delen av VARK-objekten finns i naturmiljö och endast sex procent av dem finns i tätorter. Att röra sig i naturen väcker positiva känslor hos människor. Platsens historiska och förhistoriska dimension för med sig ett upplevelsemässigt tillägg, där forntiden kommer nära den moderna människan och knyter henne till kedjan av tidigare händelser på platsen.

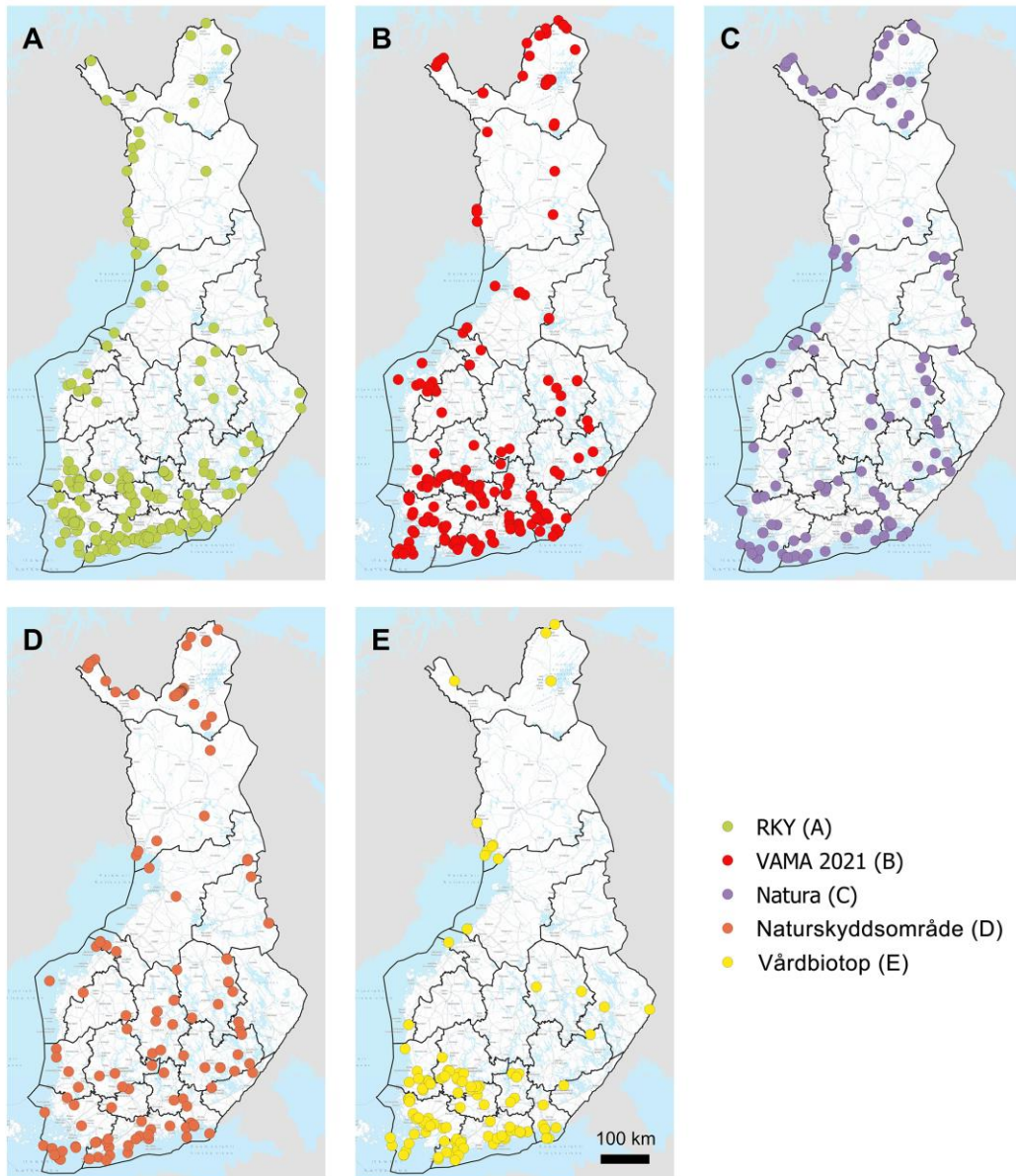
Vårdbidrag för fornlämningar möjliggör många slags verksamheter som bidrar till att öka gemenskap och kunskap, vilket samtidigt förbättrar miljöns tillstånd. Understöd kan sökas till exempel av byföreningar, skolor och olika klubbar. Understöd fås för landskapsvård som främjar bevarandet och identifieringen av objekten och för märkning av objekten. Gemensamma insatser för objekten bidrar till en stärkt regional identitet och ökar engagemanget för att skydda objekten.

När det gäller de negativa sociala konsekvenserna går det tydligast att fastställa en eventuell ökning av antalet besökare vid objekt som har särskild betydelse för invånarna i omgivningen. Sådana är bland annat objekt i samernas hembygdsområde med betydelse både som fornlämningar och som platser för bevarande av samhällenas egen kultur. Besök på sådana platser förutsätter respektfullt beteende och det är inte önskvärt att hänvisa turister till dem.

4.2 Ekologiska konsekvenser

De nya ekologiska konsekvenserna av VARK-inventeringen är små, men övervägande positiva. VARK-objekten är (med undantag av fyra objekt) redan fredade genom lagen om fornminnen och därför medför inventeringen i fråga om dem inga nya konsekvenser för naturförhållandena. Vid objekt som är fredade genom lagen om fornminnen är all slags verksamhet som rubbar marken eller annars skadar objektet redan förbjuden.

VARK-inventering kan påverka de ekologiska förhållandena där VARK-området har angetts vara större än det område som är fredat genom lagen om fornminnen (29 VARK-områden med totalt 132 VARK-objekt). I dessa VARK-områden har man i en kulturhistoriskt sammanhängande och topografiskt naturlig helhet tagit med mellanrummen mellan fornlämningsobjekten och den omedelbara omgivning som ansetts vara behövlig för att bevara objektets värden.

Karta. VARK-objektens läge i andra VAT-inventeringsområden, naturskyddsområden och vårdbiotopområden. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

En del av de VARK-områden som hänför sig till näringar och anskaffning av råvaror har under en kort eller lång tidsperiod kraftigt påverkat den omgivande naturen och dess ekosystem (till exempel kvarnar och dammkonstruktioner, gruvor och stenbrott, kolmileområden). Flera av de karakteristiska växter som hör till stäpparterna inom vårdbiotopområdena i Södra och Sydvästra Finland har spritt sig dit redan i början av järnåldern, då jordbruk och boskapsskötsel erbjöd lämpliga växtplatser för deras spridning. Människans följeväxter som på det här viset spred sig i samband med röjningen av betesmark i början av järnåldern under de första århundradena av vår tideräkning har bevarats på de här platserna i nästan tvåtusen år till följd av det traditionella jordbruket. Numera överlever största delen av dessa växtbestånd inte utan konstgjort underhåll.

Lite över hundra VARK-objekt det vill säga nio procent finns i ett område som klassats som vårdbiotop, vilket stärker förutsättningarna för bevarande av båda värdeobjekten. Vårdbiotoperna i sig är inte fredade genom lag, om de inte är särskilt skyddade med stöd av naturvårdslagen (1096/1996).

Samtidigt skyddar och bevarar en fornlämning som valts till VARK-objekt i samma område också den rådande markanvändningen av vårdbiotopen.

Vårdbiotoper och VARK-områden som finns i samma områden ökar möjligheterna till vårdbidrag. För skötsel av vårdbiotoper är det möjligt att få specialstöd inom jordbruket och för vård av fornlämning finns ett eget stödsystem. I de fall där en vårdbiotop och en del av dess arter har utvecklats redan under järnåldern kan man se och uppleva en skött vårdbiotop som en levande del av det arkeologiska kulturarvet. VARK-området bidrar till möjligheterna att bevara det område där det är beläget så autentiskt som möjligt.

VARK-områdena kan medföra negativa konsekvenser för de ekologiska förhållandena i sådana fall där det inte är möjligt att genomföra åtgärder som är gynnsamma för naturvärden i fornlämningsområdet. Sådana åtgärder är svedjebränning, stubbrytning inklusive rötter eller harvning av markytan för att återuppliva arter som har bevarats i förrådet av vilande frön i marken.

VARK-objekt på andra skyddsområden	antal objekt	% av VARK-områdena
Byggd miljö av riksintresse RKY	321	23 %
VAMA2021	321	23 %
RKY och VAMA2021	127	9 %
Natura	178	13 %
Naturskyddsområde	165	12 %
Vårdbiotop (Forststyrelsen)	120	9 %

4.3 Konsekvenser för kulturmiljön och landskapen

De största nya konsekvenserna av VARK-områdena för kulturmiljön uppkommer genom planläggningen, då beaktandet av VARK-områdena och bevarandet av deras värden kommer att vara utgångspunkten för områdesplaneringen. På så sätt kommer kulturmiljön att beaktas bättre än tidigare i planläggningen. En stor del av VARK-objekten påverkar också det omgivande landskapet, särskilt om objekten är väsentliga element i landskapet. I dessa fall är det möjligt att upprätthålla sambandet mellan VARK-området och landskapet genom att främja åtgärder som bevarar landskapet och genom att begränsa åtgärderna som försämrar VARK-områdets landskapsmässiga element.

Ungefär en fjärdedel av VARK-områdena ligger i RKY-områden och lika stor andel i VAMA 2021-områdena. Av VARK-objekten finns 127 (nio procent av VARK-objekten) i områden som i alla riksomfattande inventeringar av kulturmiljön bedöms ha ett betydande värde. Det arkeologiska kulturarvets värden ökar betydelsen för dessa områden. VARK-områdena lyfter fram den nuvarande kulturmiljöns rötter som ofta går tillbaka till förhistorisk tid och konkret visar områdenas betydelse och det långa tidsspänn som landskapets formationshistoria omspanner.

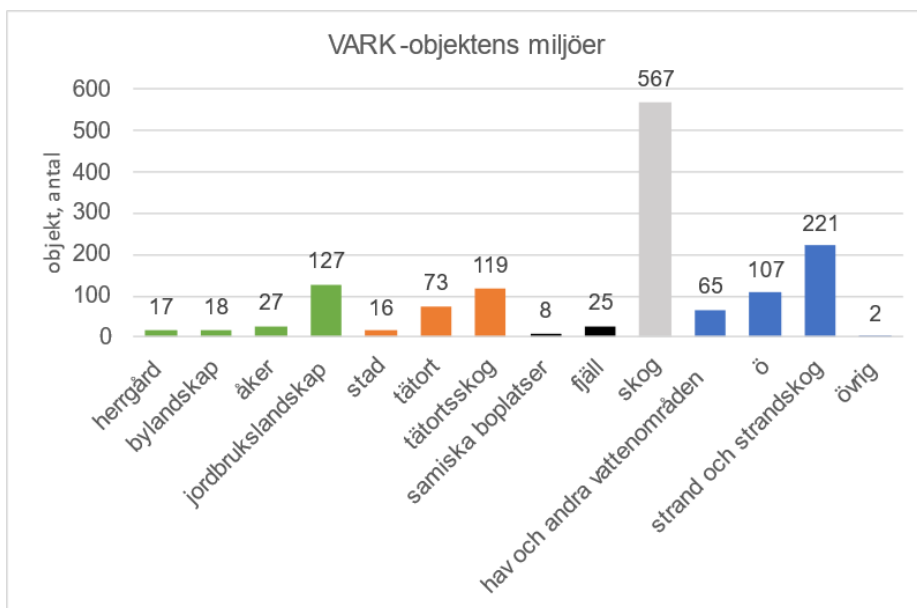
Det är motiverat att rikta stödåtgärder och finansiering som främjar skötseln till områden som sammanbinder den byggda kulturmiljön, landskapet och riksomfattande värden som hänför sig till det arkeologiska kulturarvet. I skötselåtgärderna ska dock särdragen med varje värdeområde beaktas så att de inte äventyras.

VARK-inventeringen kommer som inventering i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen att öka det allmänna intresset för och medvetenheten om det arkeologiska kulturarvet. Kommunikation, information och samråd om resultaten av inventeringen har här en betydande roll. I och med ökad kännedom om och förståelse för arkeologiska objekt kommer också den positiva synen på bevarandet av kulturarvet i allmänhet att stärkas.

4.4 Ekonomiska konsekvenser och konsekvenser för utnyttjandet av naturresurser

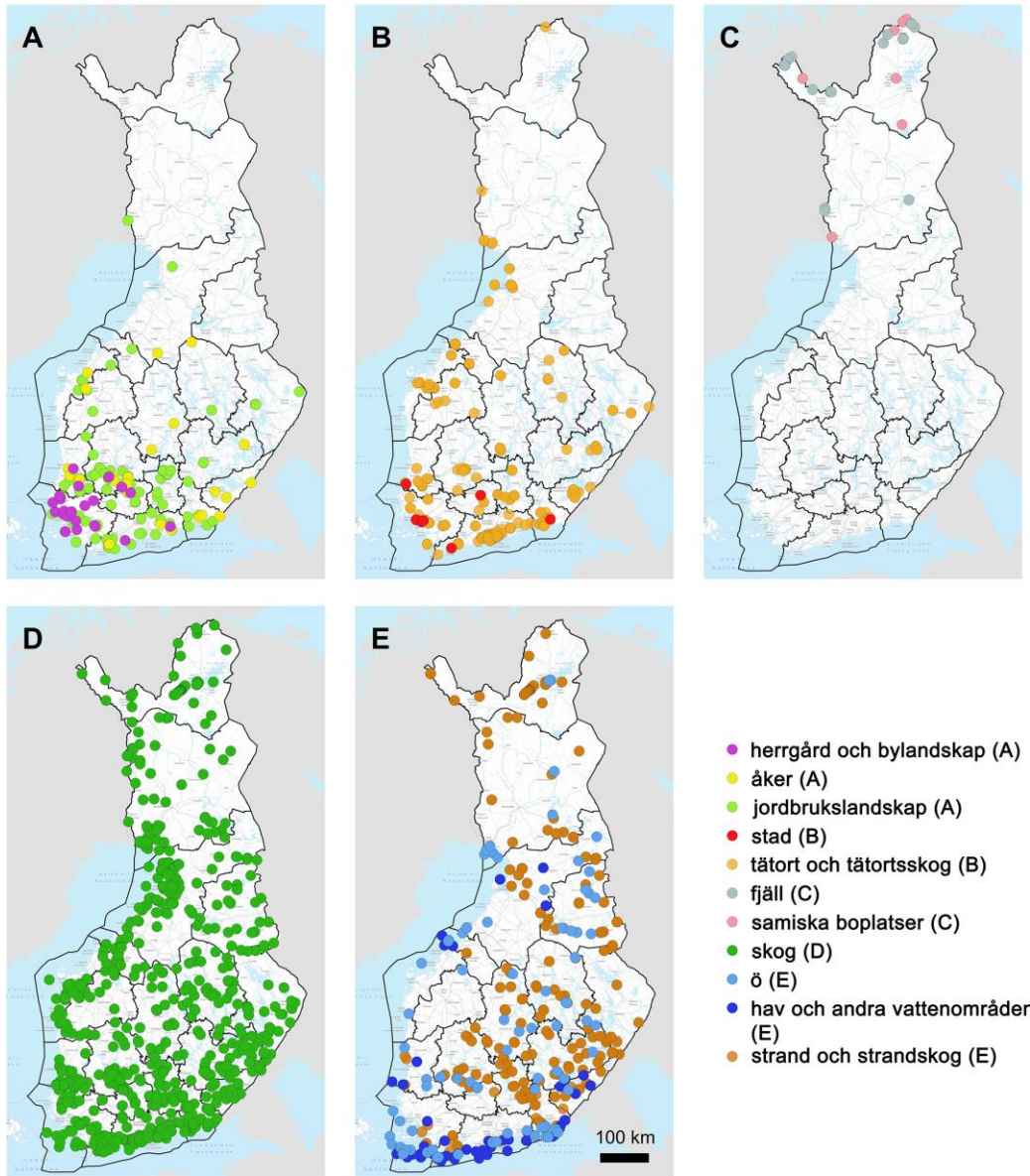
VARK-områdenas konsekvenser för ekonomin är relativt små på grund av att deras storlek i genomsnitt är liten. Deras areal är i genomsnitt 8,13 hektar och medianen är 1,14 hektar. De största VARK-områdena är sjöstridsområdet vid Svensksund i Kotka (Svensksunds VARK-område, *fi* Ruotsinsalmen VARK-alue, areal 2333,80 ha, varav största delen är vattenområde) samt Haga borg (*fi* Hakoistenlinna) med omgivning (Haga VARK-område, *fi* Hakoisten VARK-alue, areal 221 ha).

Största delen av VARK-områdena finns i olika typer av skogsmiljöer. Fornlämningarna i sig hindrar inte till exempel avverkning, men vid dem kan man inte använda markberedningsmetoder för skogsförnyelse (harvning, plogning, fläckmarkberedning). Det här grundar sig på lagen om fornminnen och därför medför VARK-områdena i de flesta fall inte några nya begränsningar. Ett undantag från detta är de VARK-områden där det nämns särskilt i de värden som hänför sig till dem att miljön främjar förståelsen av objektet. Bedömningar av avverkningar eller andra åtgärder görs dock från fall till fall med beaktande av särdragen för varje VARK-område.

Ungefär sex procent av VARK-objekten finns i stads- eller tätortsområden. I stadsområdena kan ett VARK-område medföra högre kostnader än normalt bland annat i samband med utredningar och undersökningar i anknytning till planläggningen. För att bevara de arkeologiska strukturerna i de här områdena kan man då man möjliggör ingrepp i fornämningen kräva till exempel mera detaljerad dokumentation än normalt då det gäller undersökningar eller avvikande åtgärder

VARK-objekten kan öka intresset för regionerna ur ett turismässigt perspektiv, vilket har positiva konsekvenser för ekonomin. Det här kan bidra till ökad jämställdhet mellan regionerna, eftersom många av VARK-objekten ligger i områden som ekonomiskt sett annars är mindre aktiva. När stödet för vård av fornämningar och eventuellt specialmiljöstöd för landsbygden riktas till dessa områden kan det ha konsekvenser för jordbruks- och småföretagens ekonomi.

Karta. Placeringsomgivningen för VARK-objekt. Bakgrundskarta ©Lantmäteriverket 2022.

4.5 Internationella konsekvenser

VARK-inventeringen bedöms inte ha några betydande gränsöverskridande konsekvenser.

4.6 Övriga konsekvenser

4.6.1 Inventeringens rättsverkningar

I VARK-inventeringen har bedömningen genomförts enligt 3 § i SMB-lagen Beslutet om sättet för genomförande grundar sig på att inventeringen och resultatet av den inte har några självständiga rättsverkningar. Om en inventering godkänns som en inventering enligt de riksomfattande målen för områdesanvändningen, kommer konsekvenserna av den att framgå indirekt genom de riksomfattande målen för områdesanvändningen genom planläggning och tillståndsärenden som behandlas med stöd av lagen om fornminnen. Därför har det ansetts behövt att även gestalta hur VARK-områdenas riksomfattande betydelse återspeglas i planläggningen och i annan markan-

vändningsplanering och därmed indirekt även i ekonomin, den sociala välfärden samt i natur- och kulturmiljön.

4.6.2 Konsekvenser för planläggningen

VARK-objektens rättsliga ställning grundar sig på de riksomfattande målen för områdesanvändningen och deras rättsverkningar. Bestämmelser om dem finns i markanvändnings- och bygglagen (MBL 132/1999). Enligt 24 § 1 mom. i MBL ska statliga myndigheterna i sin verksamhet beakta de riksomfattande målen för områdesanvändningen och främja möjligheterna att uppnå dem. Dessutom ska möjligheterna att uppnå dem bedömas och vilka konsekvenser åtgärderna har för regionstrukturen och områdesanvändningen.

Enligt 24 § 2 mom. i MBL ska vid planering på landskapsnivå och annan områdesplanering de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas så att möjligheterna att uppnå dem främjas. De riksomfattande målen för områdesanvändningen konkretiseras främst i samband med planläggningen. Det är viktigt att på alla plannivåer sörja för att de bestämda lösningarna inte står i strid med egenarten och särdragen hos arkeologiska objekt av riksintresse. Här har landskapsplanläggningen en viktig roll. Vid planeringen på landskapsnivå preciseras de riksomfattande målen för områdesanvändningen ytterligare till landskapslösningar för områdesanvändningen och de sammanjämkas med landskapsmålen och de lokala målen.

Vid landskapsplanläggningen är det ändamålsenligt att visa VARK-områdena som sådana. De ska också behandlas vid samråd med myndigheter i fråga om landskapsplanen. Eventuella avvikelser från avgränsningarna av VARK-områdena i samband med planläggningen ska alltid göras i samråd med både de regionala ansvarsmuseerna och Museiverket. I praktiken gäller samråd om föreslagna avvikelser i VARK-områden endast de fall där VARK-området är större än den avgränsning som anges i fornlämningsregistret. Dessa ändringar kommer att bedömas från fall till fall för varje plan. I fråga om general- och detaljplaner behövs inget samråd om det konstateras att de lösningar som anges i planen inte försvårar förverkligandet av de riksomfattande målen för områdesanvändningen.

I publikationen *Kulturmiljön en gemensam resurs Genomförandeplan för kulturmiljöstrategin 2014–2020* från 2015 har som ett av målen konstaterats att information om kulturmiljöer av riksintresse ska vara enhetlig och aktuell och omfatta kulturlandskapet, den byggda kulturmiljön och det arkeologiska kulturarvet. VARK-inventeringen kommer att förverkliga detta mål när det gäller det arkeologiska kulturarvet, vilket kommer att underlätta myndigheternas verksamhet i framtiden.

I 24 § i markanvändnings- och bygglagen konstateras det att

De statliga myndigheterna ska i sin verksamhet beakta de riksomfattande målen för områdesanvändningen, främja möjligheterna att uppnå dem och bedöma vilka konsekvenser myndigheternas åtgärder har för regionstrukturen och områdesanvändningen.

Vid planering på landskapsnivå och annan områdesplanering ska de riksomfattande målen för områdesanvändningen beaktas så att möjligheterna att uppnå dem främjas.

Enligt 32 § i den lagen

ska myndigheterna när de planerar åtgärder som gäller områdesanvändningen och beslutar om att vidta dessa åtgärder, beakta landskapsplanen, försöka främja genomförandet av planen och se till att åtgärderna inte försvårar genomförandet av planen.

I samband med VARK-inventeringen har det med hjälp av riksomfattande geodatamaterial utretts hur objekten ska beaktas i planerna och deras läge inom olika plannivåer. Av VARK-objekten finns 204 på detaljplanerat område. För dem har det visserligen inte varit möjligt att utreda hur många objekt som anges i detaljplanen.

Av objekten finns 869 (63 procent) på generalplaneområde och man har gjort en närmare kartläggning av huruvida de ska anges i generalplanerna. Av de VARK-objekt som finns på generalplaneområdena har 549 angetts i planerna. Markeringen SM som symboliserar ett fornminnesområde finns endast där 183 av objekten ligger. I de flesta fall är fornlämningsområdet dock anvisat för någon annan verksamhet såsom:

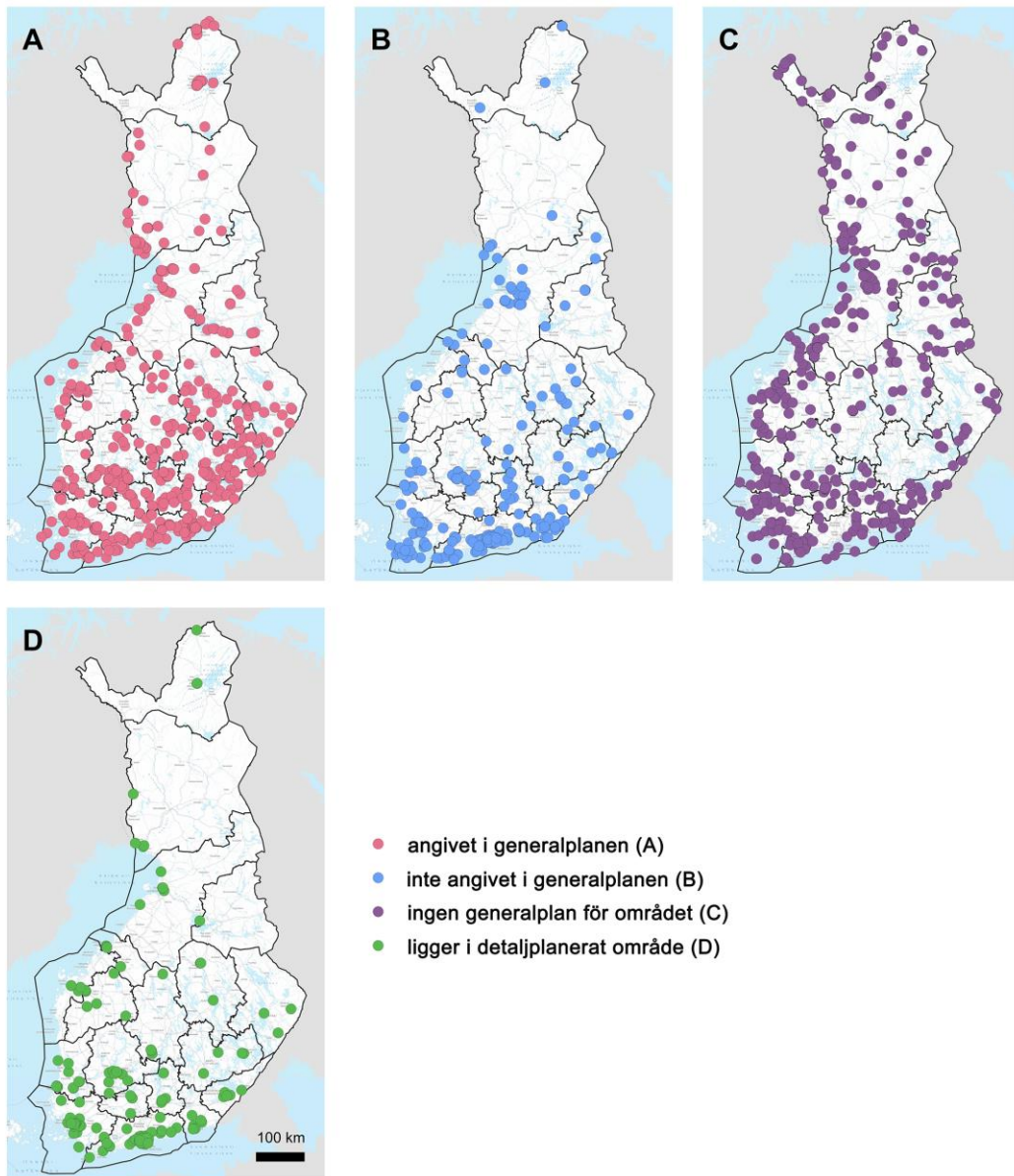
- 187 objekt finns i ett område vars huvudsakliga användningssyfte hänför sig till jord- och skogsbruk
- 46 objekt finns i ett område som är fredat även genom någon annan lag

När lagen om fornminnen möjliggör den rådande markanvändningen i området, har det till denna del inga direkta konsekvenser för de objekt som finns inom jord- och skogsbruksområden. Vid planeringen av områdena måste man dock ta hänsyn till VARK-områdenas värden, om det alltså vid bedömningen av VARK-området konstateras att *miljö och landskap innehåller element som stöder objektets begriplighet*, ska man ta hänsyn till det och undvika lösningar som undergräver dessa värden.

Andra skyddsområden som anges i generalplanerna och där VARK-objekt finns är i allmänhet naturskyddsområden. Allt som allt finns det tämligen få potentiella konfliktsituationer mellan utvecklingen av det område som föreslås på generalplanenivå och bevarandet av värdena för det VARK-område som finns i området. De mest sannolika möjligheterna till motsättningar utgör VARK-områden som finns i områden som är anvisade för boende, trafik eller semester- och turistaktiviteter. Vid dessa kan uppställandet av motstridiga mål till största delen undvikas genom bra planering och förutseende.

Hela 322 VARK-objekt är inte angivna i generalplanerna. Av dessa objekt är 32 vrak och resten är arkeologiska objekt på landområden. För dessa områden finns det en risk att de inte beaktas i områdesplaneringen. Antalet är förvånansvärt stort, eftersom fornlämningar alltid ska anges åtminstone med objektbeteckningen i generalplanerna. De planer i vilka fornlämningar inte finns angivna är i genomsnitt något äldre än de där fornlämningarna är angivna enligt anvisningarna. Ålderskillnaden är dock mycket liten.

VARK-objekt i planerna (n = 1 392)	objekt, antal	% av VARK-objekten
generalplanerat område		
angivet i generalplanen	549	39 %
inte angivet i generalplanen	322	23 %
ingen generalplan för området	523	38 %
detaljplanerat område	204	15 %

Karta. VARK-objekt och planläggning. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

VAR-kområden anges i fortsättningen både i landskapsplaner och på plannivåer som är lägre än dessa som områden enligt deras faktiska avgränsning. Skillnaden jämfört med andra fasta fornlämningar när det gäller VAR-kområden är den att myndigheterna i sin verksamhet förutom att ta hänsyn till enbart området ska fästa särskild vikt även vid att de konstaterade värdena för de arkeologiska objekten beaktas i planeringsarbetet och styrningen av det så att förutsättningarna att bevara dem stärks.

4.6.3 Inventeringens konsekvenser för annan markanvändning

De riksomfattande målen för områdesanvändningen har inga direkta rättsverkningar för villkoren för att bevilja ett enskilt bygglov, undantagstillstånd eller avgörande som gäller planeringsbehov. VAR-kområdenas objektspecifika rättsverkningar för enskilda byggprojekt eller för markanvändningen uppstår i planlägningsprocessen enligt MBL och grundar sig på kraven på innehållet för olika planeringsnivåer samt då fasta fornlämningar behandlas i enlighet med lagen om fornminnen (295/1963). Det är i varje fall förbjudet att rubba en fast fornlämning utan giltigt tillstånd oavsett om

det är fråga om ett VARK-objekt eller inte. I samband med behandlingen av det tillstånd som krävs för att rubba en fast fornlämning bedöms i anknytning till varje enskilt fall det arkeologiska objektets betydelse i förhållande till markanvändningsprojektet och dess betydelse. Till den del VARK-områdena inte är fasta fornlämningar uppkommer rättsverkningarna genom de planbeteckningar och planbestämmelser som ska beslutas i samband med planläggningen.

Direkta rättsverkningar kan uppstå vid vissa tillståndsförfaranden i anknytning till markanvändningen, eftersom de statliga myndigheterna i sin verksamhet ska beakta de riksomfattande målen för områdesanvändningen och främja förverkligandet av dem. Fornlämningarna är skyddade genom lag och om beslut i anknytning till dem ska ett utlåtande alltid begäras i samband med planläggning eller annan markanvändning antingen av det regionala ansvarsmuseet eller av Museiverket. I praktiken är det i de flesta fall lämpligt att rikta en begäran om utlåtande till det regionala ansvarsmuseet, som vid behov samarbetar med Museiverket.

VARK-områdenas rättsverkningar är i regel indirekta. De ändrar inte det nuvarande rättsläget, där värden för kulturmiljöer av riksintresse ska tryggas i samband med planläggningen som en del av den samordningslösning som planläggningen innebär. Syftet med VARK-områdena är att på förhand klargöra vilka objekt som är av riksintresse och vilka som inte är det.

5. Jämförelse av alternativen

Syftet med miljöbedömningen har varit att ta reda på konsekvenserna av att genomföra VARK-inventeringen (alternativ 1) eller att låta bli att genomföra den (alternativ 0) för miljön kring objekt av riksintresse. Enligt SMB-lagen och SMB-förordningen lyfts där i behövlig omfattning fram en jämförelse av nuläget och den kommande utvecklingen. Utgångspunkten ska alltid vara att genomförandet av inventeringen ska ha positiva konsekvenser i förhållande till nuläget.

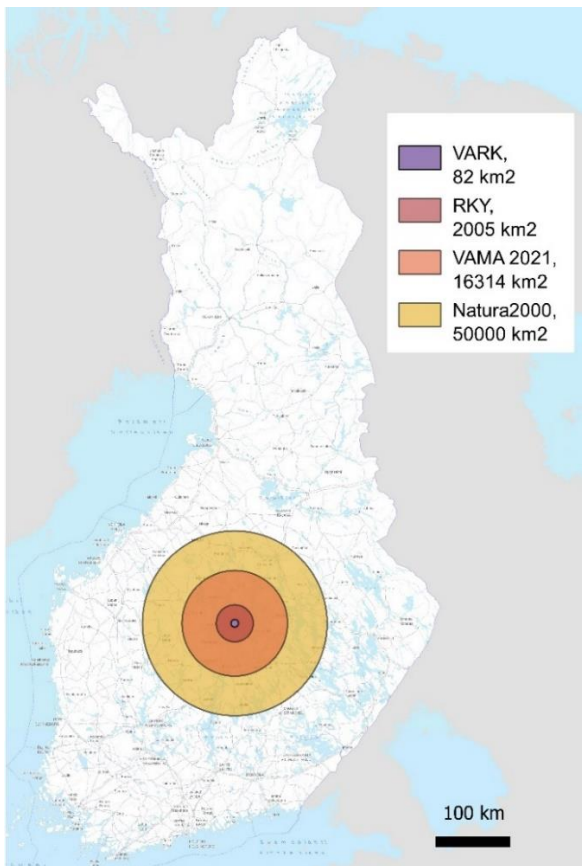
Jämfört med de två tidigare VAT-inventeringarna (RKY, VAMA 2021) medför VARK-inventeringen betydligt mindre nya miljökonsekvenser. I huvudsak beror detta på att största delen av VARK-områdena redan är fredade genom lagen om fornminnen och en riksomfattande betydelse medför inga ändringar i det. En annan orsak till de relativt små konsekvenserna av VARK-inventeringen är VARK-områdenas begränsade arealer, vilket gör att de lokala konsekvenserna till exempel för ekonomin samt för områdes- och samhällsstrukturen blir små.

	VAMA 2021	Byggd miljö av riksintresse RKY	VARK
antal områden	186	1851	1011
areal, km ²			
<i>medeltal</i>	87,71	1,08	0,08
<i>median</i>	46,73	0,19	0,01
<i>variationsintervall</i>	0,86–848,84	0,0005–247,19	0,00002–23,34
<i>total areal</i>	16 314,24	2005,31	82,14

Tabell. Nyckeltal för arealerna i de områden som anges i VAT-inventeringarna.

VARK-områdenas areal motsvarar endast fyra procent av RKY-områdena och en procent av VAMA 2021-områdena. Miljökonsekvenserna för VARK-områdena blir ringa jämfört med tidigare

VAT-inventeringar (RKY och VAMA 2021), eftersom områdenas genomsnittliga areal är liten och å andra sidan eftersom syftet med inventeringen är att de inte ska förändras.

Karta. Arealerna för skyddsområdena i VAT-inventeringarna (VARK, RKY, VAMA 2021) och Natura 2000 nätverket i relation till varandra. Bakgrundskarta © Lantmäteriverket 2022.

De största nya konsekvenserna för områdesplaneringen hänför sig till områden i historiska städer som bedöms vara av riksintresse. I deras arkeologiskt välbevarade delar ska åtgärder som innebär ingrepp i marken undvikas och man kan ställa strängare villkor än vanligt för nödvändiga ingrepp.

De sociala konsekvenserna av VARK-inventeringen är mestadels positiva. I och med inventeringen blir det arkeologiska kulturarvet mer synligt än tidigare. VARK-områdena ökar dragningskraften för de områden där de ligger och stärker invånarnas lokala identitet och engagemang i den egna boendemiljön. Vårdbidrag för fornlämningsområden möjliggör istandsättning av objekt, landskapsvård och byggande av skyltar vid objekt som är lämpliga att besöka. Det är också möjligt att få vårdbidrag via systemet för specialmiljöstöd för landsbygden om VARK-området finns i ett område där det är möjligt att få ersättning för åtgärder som upprätthåller landskapets diversitet.

Konsekvenserna av VARK-inventeringen för de ekologiska förhållandena är också positiva. Eftersom det inte kommer att bli några nya förändringar i skyddsstatusen för VARK-områdena och de arkeologiska objekt som finns i dem, kan man också anta att de ekologiska förhållandena förblir oförändrade. I de fall där VARK-området har angetts vara större än det område som är fredat genom lagen om fornminnen eller där bevarandet av miljön konstateras vara ett värde som framhäver områdets betydelse, förbättras förutsättningarna att bevara de ekologiska förhållandena jämfört med tidigare.

Mest betydande konsekvenser kommer VARK-inventeringen att ha för kulturmiljöns och landskapets tillstånd. De viktigaste värdena i anknytning till det arkeologiska kulturarvet kommer att beaktas bättre än tidigare då de beaktas redan i ett tidigt skede av markanvändningsplaneringen. När

VARK-områdena finns i RKY-, VAMA 2021- eller vårdbiotopområden bidrar de samtidigt till att stärka förutsättningarna att bevara dem och tillför områdena ett tidsmässigt djup som återspeglar deras uppkomsthistoria.

VARK-områdena är små till ytan och det nätverk av objekt som de bildar är glest och dessutom utspritt runtom i Finland. De konsekvenser som inventeringen medför kommer på det hela taget att vara mycket lokala. Vid bedömningen av samspelet mellan de olika miljökonsekvenserna har man inte heller kunnat observera några nämnvärda överlappande konsekvenser.

Då en jämförelse gjorts av miljöns framtida tillstånd mellan alternativen 1 och 0 har man i en bedömning enligt SMB-lagen av inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse kunnat konstatera att konsekvenserna om inventeringen realiserar i regel är positiva, även om de generellt sett är ganska små.

För det arkeologiska kulturarvet är det viktigt att dess kulturhistoriskt, forskningshistoriskt och forskningsmässigt viktigaste del nu har identifierats. De VARK-områden som fastställts i inventeringen och som innehåller arkeologiska objekt av riksintresse kan i fortsättningen beaktas redan i det inledande skedet av planer som påverkar områdes- och samhällsstrukturen.

I VARK-inventeringen har man kunnat utveckla en metod för värdering av det arkeologiska kulturarvet och samlat in viktig information om det arkeologiska kulturarvets tillstånd. Arbetet ger en god grund för fortsatt utveckling av skyddet av det arkeologiska kulturarvet.

6. Källor

Opublicerade

Museiverkets anvisning Arkeologinen kulttuuriperintö ja kaavoitus 2020 (på finska). Museiverket, Kulturmiljötjänster, Förvaltningstjänster/Juridiska tjänster.

Muinaisjäännösten merkittävyden arviointi ja arvottaminen Arbeta-gruppens slutrapport 27.8.2008. (på finska) Museiverket.

VARK ja kaupungit (på finska). Teemu Mökkönen, Museiverket 2021.

VAT- Fornlämningshelheter av riksintresse. (på finska) Förstudie 10.1.2008. Museiverket.

Tillämpning av lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program vid inventering av objekt av riksintresse (VARK)(på finska). Juha Maaperä, promemoria 3.4.2020. Museiverket, Förvaltningstjänster/Juridiska tjänster.

Publicerade

Vård av det arkeologiska kulturarvet <https://museovirasto.fi/sv/kulturmiljo/arkeologiskt-kulturarv/vard-av-de-arkeologiska-kulturarvet>

Arkeologisen kulttuuriperinnön opas AKO <http://akp.nba.fi/>

Kulturmiljöstrategi 2014–2020. Statsrådets principbeslut 20.3.2014 Undervisnings- och kulturministeriet, miljöministeriet. Helsingfors 2014

Kulturmiljön en gemensam resurs Genomförandeplan för kulturmiljöstrategin 2014–2020. Undervisnings- och kulturministeriet, miljöministeriet Helsingfors 2015

Lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2005/20050200>

Naturvårdslagen <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1996/19961096>

Markanvändnings- och bygglagen (MBL) <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990132>

Maiseman Muisti - valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäänneet. Paula Purhonen (toim.) Vammala 2001

Lagen om fornminnen FML <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1963/19630295>

Nationellt värdefulla landskapsområden

https://www.ymparisto.fi/sv-FI/Natur/Landskap/Vardefulla_landskapsomraden

Förhistoriska skyddsområden som är betydelsefulla för hela landet. Inrikesministeriet, planläggnings- och byggnadsavdelningen, meddelande 3/1983.

Byggda kulturmiljöer av riksintresse

<https://museovirasto.fi/sv/kulturmiljo/byggnadsarv/valtakunnallisesti-merkittavat-rakennetut-kulttuuriymparistot>

Bilaga 1

Sammanfattning av konsekvensbedömningen för inventeringen av arkeologiska objekt av riksintresse		
Konsekvenskategorier	Konsekvenser ++ / + / 0 / - / --	Verbal beskrivning
1. Sociala konsekvenser		
Hälsa och välbefinnande	++ ++ +	<p>Arkeologiska objekt upplevs som värdefulla och betraktas som intressanta. De ökar områdets dragningskraft och stärker invånarnas lokala identitet och engagemang för den egna boendemiljön.</p> <p>Största delen av VARK-objekten finns i olika typer av naturmiljöer. Objekten har attraktionskraft och de blir besökta. Att röra sig i naturen har en betydande inverkan på både människors fysiska och psykiska välbefinnande.</p> <p>Genom vårdbidrag för fornlämningar och andra stödsystem för miljövard kan objekten vara iståndsättningsobjekt för föreningar och sammanslutningar. Evenemang som ordnas vid objekten bidrar till att öka samhörigheten för lokala invånare och intresset för den egna omgivningen och dess historia.</p>
Objektets andliga värden	++ --	<p>När de andliga värden som är förknippade med objekten framhävs, ökar också uppskattningen av dess fysiska strukturer och tröskeln att göra intrång i det höjs.</p> <p>Vissa objekt är förknippade med andliga värden som besökare på platsen kan kränka genom likgiltigt beteende.</p>
Jämställdhet	+	Över 70 procent av VARK-objekten finns i landsbygdsmiljö. De utgör en del av landsbygdsområdenas besöksobjekt, bidrar till att göra de områden där de finns mer attraktiva och bidrar därmed till att öka jämställdheten mellan regionerna.
Miljömedvetenhet	+	Miljömedvetenheten ökar när objekt som berättar om områdets historia framkommer och hjälper till att förstå varför och genom vilken historia områdena har utformats till sådana de är idag.
2. Ekologiska konsekvenser		
Naturmiljö	+	Av VARK-objekten finns 95 procent i områden som kan karakteriseras som naturmiljöer eller naturmiljöer med mänsklig påverkan. Eftersom de flesta områdena redan är fredade genom lag och alla typer av verksamhet som innebär ingrepp i dem är förbjuden, är förändringarna i naturmiljön inte särdeles stora. Å andra sidan ökar VARK-området också möjligheterna för miljön att bevaras så autentisk som möjligt.

	+	Av VARK-objekten finns 165 i naturskyddsområden. En tredjedel av dem finns i de svårframkomliga ödemarksområdena inom samernas hembygdsområde. Det finns också gott om objekt i Finskavikens, Skärgårdshavets och Bottenhavets nationalparksområden och naturskyddsområden. Det faktum att VARK-objekten finns i naturskyddsområden påverkar i sig inte naturvärdena för naturskyddsområdena, men ger mervärde åt deras diversitet.
Biologisk mångfald	++	VARK-objekten kan bidra till ökad biologisk mångfald i områden som klassificeras som vårdbiotoper.
Vårdbiotoper	+ -	Vårdbidrag för fornlämningar gör det möjligt att inrikta sådana vårdåtgärder på dessa områden som stärker överlevnaden för människans följearter. Vissa skötselåtgärder för vårdbiotoperna är sådana som inte kan genomföras inom fornlämningsområdet. Det är sådana skötselmetoder som omfattar uppbyggnad av markytan.
Natura 2000-områden.	++	Av VARK-objekten finns 178 i Natura 2000-områden. Dessa VARK-objekt är redan fredade genom lag och därför medför VARK-inventeringen inga nya konsekvenser. Då fornlämningarna ligger inom Natura 2000-områden bidrar det till ökade förutsättningar att bevara objekten.
Utnyttjande av naturresurser	+ -	VARK-områdena bidrar med ytterligare skydd av varaktigheten för den rådande markanvändningen. VARK-områdena begränsar i större omfattning markanvändningen än fasta fornlämningar till den del de angetts vara större än det fornlämningsområde som är fredat enligt lagen om fornminnen.
3. Konsekvenser för kulturmiljö och landskap		
Arkeologiskt kulturarv	++ ++ ++	De viktigaste värdena i anknytning till det arkeologiska kulturarvet beaktas bättre än tidigare, då de tas i beaktande redan i ett tidigt skede av markanvändningsplaneringen. Intresset för det arkeologiska kulturarvet ökar då VARK-områdena kommer att tas upp i kommunikationen. Genom att bättre än tidigare förstå och känna till det arkeologiska kulturarvet ökar också den allmänna viljan att bevara kulturarvet. VARK-objektet ger en god grund för beviljande av vårdbidrag för fornlämningar. Genom att vårda fornlämningar är det lättare att följa upp och vidta åtgärder för att förbättra objektets skick.
Byggd kulturmiljö RKY	++	Av VARK-objekten finns 319 i RKY-områden. Genom att lyfta fram värden med anknytning till det arkeologiska kulturarvet ökar också RKY-områdenas betydelse, då betydelsen av arkeologiska objekt som ofta är förknippade med deras uppkomsthistoria vid utformningen av området framkommer bättre och förståelsen för objektens historiska betydelse ökar.

Landskap	+	Arkeologiska objekt är den äldsta avlagringen i kulturlandskapen. Totalt finns det 321 VARK-objekt i VAMA 2021-områdena. De ger landskapsområdena ett lokalt starkare skydd eftersom de är fredade enligt lagen om fornminnen.
	+	Arkeologiska objekt gör landskapet mer mångformigt, ger det ett långt historiskt perspektiv och gör det intressantare.
	+	Vårdbidrag för fornlämningar kan medföra att småskaliga områden inom värden för landskapsområdena prioriteras.
4. Ekonomiska konsekvenser		
Hushållen	0	VARK-områdena är till stor del mycket små och har ingen nämnvärd betydelse för de enskilda hushållens ekonomi.
Jord- och skogsbrukslägenheter	0	Jordbruken kan få ett småskaligt inkomstillägg från de vårdbidrag för fornlämningar som riktar sig till VARK-objekt, men i praktiken har de mycket liten inverkan.
	+	När VARK-objekten finns på jordbrukslägenheter som är föremål för landsbygdsturism ökar VARK-objekten deras dragningskraft.
	-	Vidsträckta VARK-områden i skogarna ska beaktas i samband med avverkningsplaner och genomföra planerna så att områdets värden inte äventyras. Om områdesavgränsningen av objektet inte avviker från det område som är fredat enligt lagen om fornminnen, uppstår inga nya konsekvenser.
Företag	0	VARK-objekten har knappt några konsekvenser för företagsverksamheten. Objekten är små och huvudsakligen fredade genom lagen om fornminnen. Därför förväntas inga ytterligare begränsningar som begränsar affärsverksamheten.
Regionala konsekvenser för ekonomin och utvecklingen	+	VARK-områden kan användas för att öka områdenas dragningskraft som besöksobjekt för turister.
	+	VARK-objekten kan öka dragningskraften för de kommuner där de finns genom att visa det gamla kulturarvet och den historiska kontinuiteten i regionerna.
	-	VARK-områdena har konsekvenser för planeringen och genomförandet av stora infrastrukturprojekt.
Trafik	0	Trafiken till VARK-områdena kommer enligt bedömningen inte att öka på ett avgörande sätt och därför har de inga konsekvenser till exempel för underhåll och reparation av vägnätet.

5. Övriga konsekvenser		
Region- och samhällsstruktur	++ + - - -	<p>De objekt som finns i historiska stads- och byområden har mest konsekvenser för utvecklingen av region- och samhällsstrukturen. På dem får inte vidtas sådana åtgärder som undergräver deras nationella värden och väsentligt förändrar områdets karaktär. Skyddet bidrar till att bevara den historiska stadsmiljön och tillför förutsägbarhet i utvecklingen av regionen.</p> <p>Förutsättningarna för att bevara historiskt betydelsefulla städer kommer att öka och i fortsättningen fås högklassigare forskningsdata om dem.</p> <p>I VARK-områden grundar sig beslut om ingrepp på att de undersökningar som kräver ingrepp bättre bidrar till att skydda objektet än genom att bevara det. Det här ställer högre villkor för ingrepp än på andra områden.</p> <p>VARK-områdena har konsekvenser för utvecklingen av historiska centrumområden och ställer upp specialvillkor för den. Det kommer att uppkomma begränsningar för markanvändningen och behovet av att göra ingrepp förutsätter att konsekvenserna av ingreppen minimeras.</p> <p>Grunden för ingrepp kan vara att undersökningarna bidrar till någon väsentlig ny information om objektet eller att man genom att undersöka fornlämningens strukturer förhindrar att delar som annars förstörs av tidens tand försvinner och inte längre kan utforskas.</p>
Myndighetsverksamhet	++	Att identifiera och på förhand beakta VARK-områden och värden i anknytning till dem bidrar till förutsägbarhet i markanvändningsplaneringen.